

Ömri uzaýan adam

Category: Goşgular, Kitapcy, Ýatlamalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Ömri uzaýan adam ÖMRI UZAYAN ADAM*

Biz obadan çete çykdyk. Dag eteginden gelýän salkyn şemal, durnaň gözi ýaly dury suw keýpiňi götermänem duranokdy. Ene ýapdan saka alyp gaýdýan ujypsyz salmajygyň başynda saklandyk-da, daş-töweregimize nazar aýladyk. Oglanlaryň biri salmajykda suwy eýläk-beýläk serpikdirip otyrды. Onuň bu bolup oturşy bir görseň çagalygyňy ýada salýan ýalydy, bir görseňem şujagaz şildiräp akýan suwuň bir giden ýere bereket paýlaşsyna haýran galýan ýalydy.

Ol käbir adamlar ýaly, öz duýgusyny gizläp durmady: «Görýäňmi şujagaz guş suwuny» diýdi-de, ýerinden turdy, aýaklarynyň, biliniň gurşuklaryny ýazdy.

– Ynha, şujagaz suw bir giden meýdany suwarýar, hasyl berýär. Ýaňky gürrüň berlen adamam şeýle. Ol öz zehinini, yhlasyny köplere bagyş edipdir. Onuň ýeke özi gör, näçe adamy sowatly edipdir! Men şujagaz salmany şol mugallym oglana deňeşdirdim.

Zor meňzetme! Mugallym gözli çeşme – bilim sakasuna meňzedilýär. Edil şu wagt bütin Kelejaryň adamlary aýaga galan ýalydy. Olar misli bir üýtgeşik owaz bilen Mülki mugallym hakynda mukam çalýan ýaly bolup gulaga eşidilýärdi. Kolhozyň ekinzarlygyna çapar ýaly süýnüp barýan çeşme suwy-da bu mukamy has güýçlendirýän ýalydy.

Salmajygyň kenarynda otyrkak, oba adamlarynyň gürrüňleri hakydamyza gelip-geçip dur: «Ol şu wagta çenli mugallym bolan bolsa, köp iş bitirerdi. Makarenko ýaly kitap ýazardy, tanymal adam bolardy», «Mülki neresse oňat mugallym bolmagyň, şahyr bolmagyň höwesindedi...»

Onuň durmuş ýoluna ser saldygyňça, nämüçindir iňkise gidýän, nämüçindir mugallymyň basan ýerlerine misli bir gudrat kimin seredesiň gelip dur. On dokuz ýaşynyň içinde köp iş bitirendigi üçinmi?! Özüniň goşgulary bilen halk köpçüligini terbiýeländigini üçinmi?!

Mülki mugallymyň obadaş dostlarynyň biri öňki duşuşugymyzda ol hakda, oňa bolan mähri hakda jaýdar bir söz aýtdy: «Tebigat käte öz gazaply kanunyndan çykýan bolsa bolmaýarmy. Il-gün üçin iş bitirýän adamlara ol näme üçin fiziki bakylyk berip bilmeýärkä?!.»

Mugallymyň bu pikirleri bizi ýene-de duýgularyň ummanyna alyp gitdi. «Mülki mugallym häzir obadaşlarynyň arasynda ýaşaýar, biz oňa hiç haçan aramyzdan aýryldy diýip bilmeris. Mülki mugallym obadaşlarynyň arasynda baky ýaşaýar. Muňa onuň il-gün üçin bitiren işi, goýup giden ruhy mirasy yem güwä geçýär.

I.

Gökdepe raýonynyň Kelejar obasyndaky 10-njy orta mekdebiniň baýry mugallymlarynyň biri, 40 ýyl pedagogik stažly Mülki Orazberdiýew bilen duşuşygymyz köpe çekdi. Ol öz atdaşy, söwer dosty Mülki hakynda söz açylanynda bir hili bozuljak ýaly etdi.

– Oglanlar, siz ýene-de meniň derdimi gozgajag-ow. Öňürägem ony biri sorap gitdi. Şonda-da gaty bozulypdym.

Mülki mugallymyň saglygynyň hem gaty bir o diýen ugry ýok. Şonuň üçin biz gürrüňiň ugruny başgarak ugra sowduk.

– Ýoldaş mugallym, bu obaňyzyň ekin-dikini nähili, ondan habaryňyz barmydyr?

Gurjak ýaly bezelen kiçijik otagyň içi öňküsinden giňän ýaly boldy. Hälki Mülki diýilse gözüne ýaş aýlajak bolup duran pedagog özüniň ýylgyranynam duýman galdy:

– Äl, şu kolhoz ýaly bereketli çeşme ýog-ow. Men ynha, kolhozyň ilki guralan ýyllaryny gözüm bilen gördüm. Şonda aktiwistleriň biri şeýle diýipdi: «Soňrak görersiňiz weli, kolhozyň arkasyndan zähmet çekýän adam bal gününe batar, özbaşyna ýeňil maşyn ediner, radioly bolar, Iliç çyraly jaýda ýaşar».

Bu gürrüň dayhan üçin gara öýüň içinde aýdylýan ertekidi. Ýöne ynha, soň welin şol gürrüňiň erteki däldigini gözümüz bilen gördük.

Ol kellesiniň gyzgynyna öz atdaşy hakyndaky meselä geçendigini

aňşyrmady:

– Mülki neresse şu kolhozyň guralmagynda in iň oňat işlänleriň biridi. Neresse şeýle bir dilewardy, şeýle bir şirin dillidi welin, edil eredip-akdyryp barýardy. Men oň bilen gaty köp tirkeşdim welin, onuň müzzerip ýören wagtyna gabat gelmedim. Onuň baran ýeri ala-ýazdy. Gülki, şorta sözdi. Oniň baran ýerinde adamlar gülküden ýaña gözleriniň ýaşlaryny saklap bilmezdiler.

Mülki bilen Şorgaladaky kommunistik ýaşlar mekdebine (ŞKM) okuwa girdik. Mekdebiň direktory Baba Pälwanow Mülkinin zehinlidigine, başarjaňlygyna tüýs ýürekden guwanardy.

Mülki mugallym gürrüň berip otyrka, öz atdaşynyň oňat gylyklaryny nygtaýar. Mysal üçin, ýaş ýigit gaty sabyrly eken, ýoldaşynyň gahary gelýän pursatlarynda oňa ýomak aýdyp berip, ony açýan eken.

1935-nji ýylda peduçilişede okan ýyllarynda hem Mülki neresse diňe tapawutlanmak bilen okady. Ol şol ýyllarda ýygnaqlarda öz goşgulary bilen çykyş ederdi. Aýratyn-da onda satira bolan äheň duýulýardy. Uçilişäni gutaranyndan soň 17-nji kolhoz ýaşlar mekdebinde okatdy. 1939-njy ýylda goşun gullugyna çagyryldy.

II.

«Urşa gitdi, gaýdyp gelmedi. Ýöne ol bir zada weli gaty berk oglan eken. Ol öz deň-duşlaryna ýazan goşguly salam hatlarynda Watany goramagy hemme zatdan ileri tutdy, ol öz şygyrlary bilen obasyny faşizmi ýigrenmäge aýaga galdyrdy. Onuň hatyna oba sabyrsyzlyk bilen garaşýardy. Onuň hatyndan soň her bir daýhan täze ruha ýugrulyp, işe başlaýardy. Ine, Mülki şeýle oguldy».

Bu jümleleri Mülki Orazberdiýew soňky gezek baranymyzda aýdyp berdi.

III.

Mülkiniň inisi Mämmet Kelejarda işleýär. Ýöne, ol biziň gözleýän zadymyza gezek gelende hiç hili kömek edip bilmedi.

Biz onuň frontdan iberen goşgularyny tapjak bolýardy. Mämmet bizi agasynyň atdaşy Mülki Orazberdiýewiň ýanyna iberdi. Mülki aga ýene-de ahmyr edýär: «Ýeri şol wagtlar maňa günde bolmasa-da günaşa goşgy bilen hat ibererdi. «Obadaşlaryma okap ber» diýip ýazardy. Ynha, indi gerek bolanda gultunyp oturmaly. Ýogsam men onuň «Jellatlar», «Biz ýeňeris», «Gaýrat edip zor işläliň» diýen goşgularyny daýhanlara okap berenim ýadymda. Hatda olaryň käbir setirlerem ýadymda».

IV.

Oglanlaryň kimdir biri obada toý bolanda goşgy aýdyşmaşak edipdir. Bir student oglan «Öz obadaşlarymyzyň goşgularyndan iki sanysyny aýdyp bereýin» diýip, Mülki Mürşidowyň goşgularyny okap beripdir. Şondan soň ýene-de gözlege çykdyk. Oba mugallymlarynyň biri «Mülki mugallym 1935-nji ýyllarda respublikan gazetlerde goşgulary bilen köp çykyş edipdir» diýip aýtdy. Biz indi ugur tapdyk. Gazet podşiwkalaryny agdarýarys.

V.

«Mydam taýýar» gazetiniň 1935-nji ýylyň 20-nji apreлиндäki nomeri. Onda «Öwezim» diýen goşgy ýerleşdirilipdir. Ol goşga gol çekenler Mülki Mürşidow, Durdy Saryýew, Orazdurdy Igdirow. Goşguda okuwyna barmaýan, sapaklaryna ýetişmeýän Öwez diýen okuwçy tankytlanýar.

*Okuwyndan galyp obada gezyän,
Biderek zatlarda gözüň Öwezim.
Birýandan lodurlyk, tertibem bozyañ,
Bazarlarda gatyk satýañ Öwezim...*

Mülki mugallymyň urşa gitmezinden öňki döredijiligi diňe mekdep durmuşy bilen baglanyşyklydyr. Onuň döredijiliginiň esasy temasy ýaşlara okuw we bilim bermeklige, watansöýüjiligi terbiýelemeklige bagyşlanypdyr. Mysal üçin, şahyryň «Artýar höwesim» (Okuwçy pioner gyzyň enesiniň ýazan hatyna jogaby), «Sözde däl, işde», «Watan söýgüsi» diýen şygrylarynyň hemmesi

okuwçylarda terbiýe bermekde uly terbiýeçilik roluny oýnaýar. Mülki mugallymyň goşgularyny okanynda birehim urşuň talantly terbiýeçiniň ömür tanapyny kesişine ýürekden gynanýarsyň. Onuň ýazan goşgularyny müňlerçe okyjylar ýat tutdular. Häzirem okyjylar onuň şygrylarynyň birentegini ýatdan bilýän bolsalar gerek.

Belki, okyjylarymyzyň köpüsi başlangyç klaslarda okanlarynda «Sözde däl, işde» diýen goşgyny ýat tutandyrlar. Ana, şol goşgy 1937-nji ýylyň 16-njy martynda «Mydam taýýar» gazetinde çap edilipdir. Goşgyny Mülki Mürşidow bilen Orazdurdy Igdirow ýazypdyr. Emma näme üçindir, bu goşgy okuw kitaplaryna geçirilende, Mülki Mürşidowyň ady düşürilipdir. Kitaby düzüjiler bu hatany düzederler diýip tama edýäris.

Mülki mugallym «Sowatlylyk ugrunda göreş», «Kolhozçy sesi» gazetlerinde hem öz goşgulary bilen ýygy-ýygydan çykyş edipdir. Terbiýeçiniň şygrylaryny okanynda olarsa nähilidir çaga bolan mähir we söýgi duýulýar.

VI.

«Kolhozçy sesi» gazetiniň 1941-nji ýyldaky nomerini agdaryp otyrys. Gazetiň 13-nji fewralyndaky çykan sanynda «Gyzyl Goşun» diýen goşgy ýerleşdirilipdir. Ony front gullugyndan Mülki Mürşidow bilen Öwez Kürräýew iberipdir. Bu goşgyny okanynda, esger ýüreginiň Watanyň eziz topragy diýip urup durandygyna göz ýetirmek kyn däl. Geliň, şol goşgynyň bir bendini okap göreliň:

*Tehnikany öwrenýäs, gaýgyrmazdan janymyz,
Watan üçin gurban edip; damja gyzyl ganymyz.
Kabul etdik berk kasam, gahrymanlar känimiz,
Bu hormatly gulluga borçly bilip özümüz.
Halka hyzmat edýäris, çünki biz Gyzyl Goşun.*

VII.

«Kakam il-gün üçin işläpdir, janyny gurban edipdir. Meniň ýolumam kakamyň ýoludyr. Onuň tutan işine mydama wepaly

bolmagy kasam edýärim...»

Begmämediň ejesine beren sözi.

Begmämet kakasynyň yzyny yzarlap gitdi. Ol kakasy ýaly mugallym bolup ýetişdi. Kakasy ýaly çagalara durnukly bilim bermäge çalyşdy.

Günlerde bir gün Begmämedi üýtgeşik bir pikir gaplap aldy. Ol «Be, kakamyň mazaryny, nirede jaýlanandygyny bilip bilermikäm?» diýip oýlandy. Şol oýlar bilen ahyry Wolgograd oblast harby komissariatyna hat ýazmagy makuk bildi. «Uç tapdymaz, jeňde haýsy bir öleniň mazaryny anyklajak» diýip ýören mugallymyň öýüne bir gün poçtalýon hat getirip gitdi. Ol hatda şeýle diýilýärdi:

«Ýoldaş Mülkiýew Begmämede. Aşgabat ş. 22. Halklaryň dostlugy köçesiniň 127-nji jaýy.

Siziň hatyňyzy aldyk. Wolgograd harby komissariatynyň maglumatlaryna görä, 84-nji atyjylyk diwiziýasynyň kiçi leýtenanty Mürşidow Mülki Atajykowiç 1942-nji ýylyň 28-nji noýabrynda wepat bolupdyr. Ol Wolgograd oblastynyň Kalaçýow raýonynyň Wertýaçiý hutorynyň ýanyndaky doganlyk mazarynda jaýlanypdyr».

Begmämet Mülkiýew dogan-garyndaşlary bilen kakasynyň mazaryny görmäge gitdi. Wolgograd olary mähir bilen garşylady. Obanyň pionerleri we mekdep okuwçylary olara doganlyk mazaryndakylaryň bitiren edermenlikleri barada gürrüň berdiler. Mekdep okuwçylary şol edermen gerçekleriň arasynda türkmen doganlary Mülki Mürşidowyň hem uly hyzmatlarynyň bardygyny aýtdylar.

Pionerler Türkmenistandan gelen myhmanlary mekdebe çagyrdylar. Doganlyk mazarynda jaýlanan esgerleriň bitiren hyzmatlary bilen olary tanyşdyrdylar. Ýygnanyşykda pionerler öňki esgeriň ogly Begmämet Mülkiýewi hormatly pionerlige hem kabul etdiler.

VIII.

Begmämediň kakasy Mülki mugallymyň obasy indi tanalmaz ýaly özgeripdir. Ol ýerde bir zat şol bir bolşuny saklapdyr. Olan şol Mülki neressäniň gözi bilen görüp giden dagsan gelyän çeşme suwy. Ol çeşme şol bir bolşuny saklap, çasly akyp ýatyr. Biz Mülki mugallymyň obasyndaky 10-njy orta mekdebe bardyk. Ol ýerde mugalkym şahyryň goşgularynda wasp eden, arzuw eden otliçnik okuwçylaryny, Mülki mugallymyň propogandirlän ussat pedagoglaryny gördük. Kolhoz prawleniýesine baryp, Mülki neressäniň özi aýtmyşlaýyn «Zähmet arkasyndan gurply bolan» daýhanlary gördük.

... Mekdebiň zalyna göz gezdirip barýarkan aýratyn bir ýerde saklanman geçip bolanok. «Biziň obamyzdan Beýik Watançylyk urşuna gatnaşanlar» ...Mülki Mürşidow! Gözleriňe biygtyýar ýaş aýlanýar. On dokuz ýaşda gül ömri solan. Ýok, onuň ömri solan däldir! Ol öz obadaşlarynyň ýüreklerinde ýaşaýar. Obadaşlary Mülki mugallyma hormat goýup, her ýyl onuň doglan gününü belleýärler. Şonda onuň goşgularyny okaýarlar. Munuň özi biderek geçen ömürmi?! Ýok! Uzaýan ömür ýaşaýan ömür!

IX.

Biz Kelejar obasyna her gezek baranymyzda, Mülki mugallymyň gezen ýerlerine aýlanýarys. Mülkiniň inisi Mämmet şeýle diýýär:

– Ol şeýle bir dözümsizdi, awa gitse boş gelderdi. «Dilsiz-agyzsyz haýwany atyp, arkaýyn ýatyp biljek däl» diýerdi.

... Ortasan ýokary, ullakan gözli, daş keşbi şol wagtyň mugallymyňa meňzeş, gadyrly, salamly, ýörände dogumly basýan, algyr laçyn ýaly adam Gökdepe raýonynyň «Mir» kolhozynyň köçeleri bilen mekdebe sary barýar. Ol kiçi leýtenant, mugallym-şahyr Mülki Mürşidow...

Kelejara baranymyzda, ol biziň göz önümizde şeýle janlanýar...

*Oçerk žurnalist S.Gurbanow bilen bilelikde ýazyldy.
Ýatlamalar